

A polgári magyar állam határőrizete (Border Patrol of Bourgeois Hungary)

Absztrakt

A magyar határőrizetnek a kiegyezéstől a II. világháborúig terjedő időszaka során fontos változások történtek e szakterületen. Ebben az időben került át a határőrizet a haderőtől a rendvédelemhez, majd — a külső körülmények megváltozása nyomán vissza a hadsereghez. A vizsgált időszakban a magyar határőrizetet — annak ellenére, hogy a vezető szerepet mindig egy olyan testület játszotta, amelynek az alapfeladatát jelentette a határok őrzése és védelme — az jellemezte, hogy több szervezet részvételével komplex módon valósult meg a határőrizet mindhárom alapeleme, azaz a határvonal őrzése, a határforgalom ellenőrzése és a határrend betartatása.

Kulcsszavak

magyar rendvédelem-történet ; a polgári magyar állam határőrizete ; a határvonal őrzése ;
a határforgalom ellenőrzése ; a határrend betartatása

Abstract

Border patrol in Hungary underwent important changes between the Austro-Hungarian Compromise of 1867 and WWII. During this period the responsibility of patrolling the border was transferred from the military to law enforcement...and then back to the military as external factors changed. During the examined period – despite the fact that the leading role was always played by an organization whose fundamental responsibility was the monitoring and defense of the borders – border patrol was characterized by several organizations participating in a complex manner to ensure that the three pillars of border security were being realized: monitoring the border, security checks of border crossers and compliance of border security regulations.

Key words

History of Hungarian law enforcement ; border security in Bourgeois Hungary ; monitoring the border ;
security checks of border crossers ; compliance of border security regulations

A polgári magyar állam időszaka azért fontos a magyar határőrizet történetében, mert egyaránt jelen van ezen időszakban a történelmi Magyarország, a trianoni békediktátum által megcsónkított Magyar Királyság és a visszacsatolások által részlegesen helyreállított Magyarország határőrizete. A neoabszolutizmus időszakában egyértelműen a magyar érdekekkel ellentétes elnyomó hatalom érvényesült a Kárpát-medencében, amely nem elégedett meg a magyar állam megszüntetésével — a Magyar Szent Korona alá tartozó területeket öt tartományra osztva kormányozták a Kárpát-medencében lakókat, ahol a közigazgatás nyelve a német volt és a magyar törvények helyett az osztrák törvényeket alkalmazták — hanem a magyar nemzetet is fel szeretnék volna számolni az elnémetesítés által a HABSBURG-ház önző érdekeinek az oltárán.

A HABSBURG neoabszolutizmus mérvadó politikai vezetői a HABSBURG-birodalom elnémetesített lakosságának a súlyára támaszkodva szerették volna megvalósítani a nagynémet egységet HABSBURG vezetéssel, ily módon kialakítva a német ajkú Közép-Európa-i birodalmat. E törekvésük azonban zátonyra futott a porosz vezetéssel megvalósuló kisméretű egységen és a magyar nemzet passzív rezisztenciáján.

A HABSBURG-birodalom vezetése számára már 1861-re világossá vált, hogy a birodalom fejlődése érdekében a neoabszolutizmus viszonyain túl kell lépniük. Ekkora már egyértelművé vált, hogy a polgári fejlődést elősegítő, a magyar nemzet szabadságát pedig felszámoló politikai irányvonal a fejlődés akadályává vált. A Solferino-i (1859. VI. 24.) és a Königrätz-i (1866. VII. 3.) verebék voltak azonban szükségesek ahhoz, hogy a HABSBURG birodalmi vezetés eljusson a látszatengedményektől a valódi kompromisszumhoz, a magyar fél pedig — a HABSBURG elnyomás következtében — oly mértékben legyengüljön, hogy az érdemi kompromisszumban előbbre lépjen.

Ebben a politikai helyzetben a Magyar Királyság határainak az őrzése nem merülhetett fel, csupán a HABSBURG-birodalom határainak az őrzése valósulhatott meg a neoabszolutizmus állami felépítményének a részeként. A neoabszolutizmus határőrizete tehát nem alkotta a magyar határőri-

*

Open Researcher and Contributor ID = Nyílt Kutató és Közreműködő Azonosító (ORCID) : <https://orcid.org/0000-0003-3368-2944>

Institutional attachments = Szerző intézményi kötődései :

- Bertalan Szemere Scientific Society of History of Hungarian Law Enforcement = Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság
- Eötvös Loránd University Faculty of Law = Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar
- National University of Public Service Faculty of Law Enforcement = Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar

@: paradi.jozsef@gmail.com

Date of registry = Regisztrálás dátuma : 2018. V. 17.

Date of acceptance = elfogadás dátuma : 2018. V. 30.

DOI : 10.31627/RTF.XXVIII.2018.55N.67-86P

zet részét még akkor sem, amikor — a HABSBURG-birodalom egyes határszakaszai egybeesve a történelmi Magyarország egyes határszakaszaival, így — a birodalom határőrizete kiterjedt a Magyar Királyság egyes határszakaszaira is.

A polgári állam időszakát lezárva pedig a szovjet típusú állammodell átvételével a magyar fejlődési tendenciákat és tapasztalatokat figyelmen kívül hagyó határőrizeti modell került kialakításra összhangban az államigazgatás egészével. E határőrizeti modell pedig integráns részét képezte a Szovjetunió és szövetségesei egységes határvédelmi és határőrizeti modelljének, amelyen belül csupán részletekben lehetett eltérni.

A neoabszolutizmuskori és a pártállami magyarországi határőrizeti modell lényegéhez tartozott, hogy elsősorban nem a magyar nemzet, illetve a magyar haza érdekében hozták létre és működtették, hanem tevékenységükben az összbirodalmi érdekek voltak a döntő motiváló tényezők. Ez annak ellenére igaz a pártállami határőrizetre is, hogy a külsőségek egy részében a KÁDÁR-i korszakban visszatértek a nemzeti hagyományokhoz a szolgálati nyelv tekintetében, valamint a jogi környezetet illetően pedig a magyar jelleg dominált a szervezet működésében, bár a jogi környezetben elsősorban a pártállami jelleg volt a meghatározó.

A polgári magyar állam határőrizete tehát a magyar határőrizet történetében nem csupán azért fontos időszak, mert megtalálhatóak benne a történelmi Magyarország és a megcsónkított Magyarország határai, illetve azok határőrizete, hanem azért is, mert ezen időszakban szuverén módon működhetett a magyar határőrizet, nem erőltettek birodalmi szempontoknak való megfelelést nemzeti határőrizetünkre.

Fontos tényezőnek tekinthető továbbá, hogy a polgári magyar állam társadalmi berendezkedésének lényege nem állt messze a XXI. század magyar társadalmától, illetve a polgári magyar állam szervezeti felépítése is hasonlatos az ezredforduló utáni magyar állammal.

A vizsgált időszak magyar határőrizeti modelljének bemutatása kapcsán az sem alhanyagolható tényező, hogy lényegében — néhány kisebb-nagyobb eltéréstől eltekintve — ugyanazt a szakterminológiát használták, mint a későbbi korokban, egészen addig, amíg a rendszerváltás után a téma liberális megközelítése nyomán teret hódított az a terminológia, amely ma is megosztja a szakterminológia művelőit. A hagyományos magyar terminológia szerint a mindenkori magyar határőrizet három fő elemből áll: a határvonal őrzéséből (határőrzés), a határforgalom ellenőrzéséből (határforgalomellenőrzés) és a határrend felügyeletéből (határrendészet). Ellentétben a harmadik évezred első felében felbukkanó terminológiával, amely a határőrizetet határrendészetnek nevezi. Ezen belül pedig a határvonal őrzését nevezi határőrizetnek. A határforgalom ellenőrzésére a nemzeti terminológiával többé-kevésbé azonos elnevezést használ a határrend betartására irányuló teendőket pedig nem a határrendészet terminológiával illeti, hanem általában határrend felügyeletnek nevezi. A határ felügyelet elnevezést pedig magára a teljes határőrizetre is használja.

A határőrizet pedig tértől és időtől, illetve terminológia használatától függetlenül megkülönböztetendő a határvédelemtől, amely az ellenséges csapatok elleni védelemre hivatott. A határőrizet és a határvédelem között áll továbbá a határbiztosítás, amelynek a célja a határvédelmi erők védelmi, vagy támadó terepszakaszra való kikerésének az időszakában a térségtől az ellenséges erők távoltartása. A határbiztosítás feladata továbbá a hazai haderők határvonalra történő felvonultatásához és elhelyezkedéséhez, illetve utánpótlásának biztosításához szükséges infrastruktúra óvása, valamint a diverzáns és egyéb kártékony erők beszivárgásának a megakadályozása.

Ezt a tevékenységet az I. világháborúban — illetve azt közvetlenül megelőző időszakban — katonai határőrizetre való áttérésnek, a határon a támadó és védelmi műveleteket pedig katonai határőrizetnek is nevezték.¹

A határőrizet klasszikus triászán — azaz a határvonal őrzésén, a határforgalom ellenőrzésén és a határrendészetben — túlmenően nyilvánvalóan meg kell még különböztetni a határőrizettel kapcsolatos hatályos törvényeket áthágók elleni nyomozati tevékenységet, valamint a határ túloldalán a honi határőrizet elleni irányuló tevékenységek feltárására hivatott felderítési teendőket is.

A polgári magyar állam működésének mindkét időszakában — azaz a dualizmusban és a két világháború között is — valamennyi határőrizeti résztvételem jelen volt a magyar határőrizetben.

A polgári magyar állam határőrizetének kétféle formája valósult meg a dualizmus és a két világháború közötti időszakban. A dualizmus alatt — az I. világháborúig a béke viszonyai között — az Osztrák-Magyar Monarchia középhatalmi pozíciójából fakadó körülmények által meghatározott, míg a két világháború között az ellenséges államok által körülvevett kiszolgáltatott ország pozíciója

által meghatározott körülmények szerinti határőrizet valósult meg a megcsonkított Magyarországon.

A polgári magyar állam működése során tehát különböző viszonyok szerint tevékenykedő magyar határőrizet számos tapasztalatot hozott létre. A magyar történelemben ritka azon időszak, amikor — ilyen viszonylag rövid idő alatt — mintegy háromnegyed évszázad során bőséges és a harmadik évezred számára is hasznosítható tapasztalatanyag keletkezett.²

Mindezek a körülmények amellet szólnak, hogy az 1 100 éves Kárpát-medence-i magyar határőrizet-történet egy meghatározott időszak — a polgári magyar állam ideje — határőrizetének ismertetésére kerüljön sor.

Maguk a határtörvények önmagukban is sokat mondóak. Sok mindent elárulnak a korabeli magyar közgondolkodásról és a határőrizet megítéléséről. Összességében pedig a határral kapcsolatos magyar felfogás alakulását is érzékeltetik. Mindez azonban akkor érzékeltethető, ha az olvasó megismerkedhet legalább egy kiemelt időszak tekintetében a korabeli magyar határőrizet lényegét bemutató feldolgozással.

Határvonal csak elméleti síkon nem létezhet határőrizet nélkül. A határőrizeti, illetve a határvédelmi erők nélküli határvonal előbb-utóbb fikcióvá válik. Az országhatár és annak őrzése, illetve védelme tehát olyan szoros egységet alkot, ahol nem létezhet egyik a másik nélkül, bár ezen egység minden korban és minden térségben más-más módon valósult meg.

Magyarország határvonala és annak őrzése — más országokhoz hasonlóan — sohasem volt elválasztható az ország szuverenitásától. Így volt ez a polgári magyar állam időszakában is. A kiegyezéssel olyan dualista államalakulat jött létre, amelyben két ország — a Magyar Királyság és az Osztrák Császárság — bizonyos ügyeit közösen intézte, míg a többi ügyét önállóan, azaz a társországtól függetlenül rendezte.³ Volt ugyan a kiegyezésnek a HABSBERG hatalom részéről olyan tartalmú értelmezése is, amely úgy kívánta volna beállítani a kiegyezést, hogy az nem más mint a HABSBERG-birodalom két, egymástól eltérő történelmi múlttal, kultúrával és gazdasági helyzettel rendelkező tartománycsoportjai bizonyos ügyeket közösen intézik, ám a birodalmi ügyek intézése egységes. Ezzel szemben állta a magyar felfogás — amely a gyakorlatban érvényesült — mely szerint a kiegyezés nem más, mint két szuverén ország szövetsége, ahol a két ország bizonyos ügyeit közösen intézi.

Mivel a magyar fél DEÁK Ferenc vezetésével a Pragmatica Sanctio-ból⁴ vezette le a kiegyezést, a közösen intézendő ügyeket pragmatikus ügyeknek nevezték a magyar kortársak. A pragmatikus ügyek finanszírozása tekintetében a két országnak közös megegyezésre kellett jutnia, annak hiányában az előző megállapodás maradt érvényben. A pragmatikus ügycsoportba tartozott a külügy, a hadügy és a finanszírozásukra szolgáló pénzügy. Emellett kialakult az úgynevezett dualisztikus ügyek csoportja is, ahol megegyezés hiányában fennállt a két társország önálló intézkedésének a lehetősége is. Ezek közé tartozott a posta, a hajózás, a vasút, a közös pénz és jegybank, valamint a kereskedelmi és vámszövetség is.⁵

A kiegyezést megelőzően a HABSBERG-birodalom határait a haderő speciális alakulatai őrizték. A birodalmon belüli határok pedig nyíltak voltak. A kiegyezés nyomán azonban békeidőben a haderőnek nem lehettek határőrizeti feladatai, mivel az a két társország belügyének számított, amelynek a kivitelezését nem oszthatták meg egymással. A két társország közös határvonala pedig — a többé-kevésbé tízévente megújított vám- és kereskedelmi szövetségből fakadóan — továbbra is nyitott maradt, ahová határőrizeti szervezetet a magyar állam csak a dualizmus utolsó évtizedében telepített, ám akkor sem az Osztrák Császárságba irányuló határforgalom felügyelete, hanem a kivándorlás ellenőrzése céljából.⁶

A kiegyezés többé-kevésbé egybe esett az Osztrák-Magyar Monarchián belüli haderőreformmal is. A határőrizet szempontjából ennek az volt a lényege, hogy a haderők vezetése — legalábbis Európa nyugati felében, ahol az ipari forradalom hatásai korábban éreztették hatásukat a hadseregben — tartózkodott attól, hogy csapataik egy része határőrizeti szolgálatot lásson el. A határőrizeti teendőket ellátó csapatoktól ugyanis be kellett vonni a nehézfegyverzetet, mivel az akadályozta a határőrizeti teendők eredményes ellátását. Ezen csapatok diszlokációját továbbá — csekély létszámú alegységekre bontva — úgy kellett kialakítani a határőrizeti teendők eredményes ellátása érdekében, hogy hosszan elnyújtva és viszonylag csekély mélységben helyezkedjenek el a határ mentén. Mindezek oly mértékben csökkentették a hadiképességeiket, hogy a harcértékük jóval a kívánatos szint alá esett.

Karl Gottlieb von CLAUSEWITZ pedig a háborúról szóló művében már kifejtette — amely a XIX. század utolsó negyedében magyar nyelven is megjelent, hogy a támadó és védelmi műveletek milyen jellegű erőkoncentrációt igényelnek.⁷ Mivel a határőrizeti teendőket ellátó csapatokat ilyen jellegű feladatok ellátására nyilvánvalóan nem lehetett bevonni, ezért azokra a hadvezetés nem számíthatott. Mivel pedig az országok nem kívánták a haderejeiket mérsékelni, ezért a határőrizet teendőit békeidőszakban átadták a rendvédelmi szervezeteknek. A határőrizetet a XIX. század végén Európában már — a kontinens keleti és dél-keleti részének a kivételével — a csendőrségek, ahol volt ott a vámőrségek és a rendőrségek együttműködésének különböző formájával valósították meg. Ez alól azonban kivételt jelentettek a Brit-szigetek, ahol nem hoztak létre csendőrséget.

A dualizmus időszakában a Magyar Királyságban a határőrizet dinamikusan változott. Kezdetben — a teljes magyar rendvédelmi modellhez hasonlóan — a magyar határőrizetben is az önkormányzatiság dominált. Ez a helyzet két körülménynek köszönhető a létét. Egyrészt a reformkor időszakában a közigazgatásfejlesztés elméleti vitáiban — amely a centralisták és a municipalisták között folyt — az önkormányzatok elsőbbségét hirdető municipálisok győzedelmeskedtek.⁸ Másrészt pedig — a neoabszolutizmus időszakának a tapasztalataiból fakadóan — a centralizmus összeforrott az idegen elnyomással, emiatt pedig elfogadhatatlanná vált a magyar közvélemény számára.

Már az 1849. III. 4-ei Olmütz-i alkotmány is tartalmazta, hogy a rend védelme birodalmi ügy.⁹ A neoabszolutizmus rendvédelmi modelljének két fő pillére pedig azaz a birodalmi csendőrség és a birodalmi rendőrség szintén a központi birodalmi vezetés közvetlen irányítása alatt állt.¹⁰ A kiki-egezéskor ugyan a HABSBURG hatalmi elit részéről felmerült annak a gondolata, hogy a birodalmi belbiztonsági szervezetek magyarországi alakulatai tovább működve immár a magyar kormány fennhatósága alatt folytassák tevékenységüket, ezzel a „lehetőséggel” azonban a magyar kormány nem kívánt élni.¹¹

A kiegyezés utáni magyar rendvédelmi modell tehát az önkormányzatok rendvédelmén nyugodott. A törvényhatósági törvény¹² és a községi törvény¹³ is tartalmazta a rendőrhatalmát jogkör.

A hetvenes években azonban az önkormányzati rendvédelmi modell a Magyar Királyságban megbukott. A központi államhatalom ugyan megkísérelte a modellt életképessé tenni azáltal, hogy egy-egy vármegyecsoporthoz élére királyi biztost állítottak a rend helyreállítása érdekében. A királyi biztosoknak drákói módszerekkel ugyan sikerült a rendet helyreállítani, azonban megbízatásuk lejártá után rövid időn belül újra visszaállt az anarchia. Ez történt gróf RÁDAY Gedeon esetében is, akit a délvidéki vármegyék rendjének a helyreállításával bíztak meg.¹⁴

Az önkormányzati rendőrségi rendszer bukása késztette arra TISZA Kálmánt, hogy létrehozza a Magyar Királyi Csendőrséget¹⁵ a vidék rendvédelmi testületként, ahol a legnagyobb szükség volt a hatékony rendfenntartó szervezetre. A Magyar Királyi Csendőrség azonban már nem a HABSBURG hatalom felügyelete, hanem a magyar kormány közvetlen irányítása alatt állt. Így vált a magyar rendvédelmi modell kétpólusúvá, ahol a meghatározó testület a Magyar Királyi Csendőrség volt, azaz a magyar rendvédelemben a korábbi önkormányzati dominanciát felváltotta a központi államhatalom közvetlen felügyelete alatt álló testület elsődlegessége. A Magyar Királyi Csendőrség személyi állományának a létszáma ugyan nem volt több mint a magyarországi rendőrségeké, hiszen mindkét szervezettípusban mintegy 12 000 fő teljesített szolgálatot, a csendőrség azonban a rendőrségeknél jóval nagyobb működési területeken, lényegesen népesebb lakosság körében és eredményesebben tartotta fenn a rendet, mint a rendőrségek.¹⁶ Emellett a Magyar Királyi Pénzügyőrség (5 500 fővel), a fegyőr testület (3 000 fővel), valamint a magyar testőrségek (Magyar Királyi Nemesi Testőrség és a Magyar Királyi Darabont Testőrség 142 fővel), a Magyar Királyi Koronaőrség (58 fővel), a Magyar Királyi Képviselőházi Őrség (fővel 78) a központi államhatalom közvetlen felügyeletével végezte a tevékenységét.¹⁷

Amíg tehát a központi államhatalom közvetlen irányításával 20 778 fő fegyveres személy vett részt a rend védelmében, addig döntően az önkormányzatok kompetenciájába tartozó rendőrségek személyi állománya körében 12 000 fő látott rendvédelmi szolgálatot. Az önkormányzati rendőrségi létszám valójában ennél is csekélyebb volt, hiszen a fővárosi rendőrség 1872-től ideiglenesen majd 1881-től véglegesen a belügyi tárca felügyelete alá került. Így tehát a dualizmuskori magyar rendvédelemben katonailag szervezett fegyveres őrtestület tagjaként — azaz a csendőrség, a testőrségek, a koronaőrség és a képviselőházi őrség — összesen mintegy 12 278 fő teljesített szolgálatot. A polgári fegyveres őrtestületek tagjaként, azaz a rendőrségek, a büntetés-végrehajtás és a pénzügyőrség személyi állományában pedig 20 500 fő teljesített szolgálatot.¹⁸ **(I.sz. melléklet)**

A katonailag szervezett fegyveres őrtestület és a polgári fegyveres őrtestület között a különbség markáns volt. A katonailag szervezett fegyveres őrtestületek tagjai személyükben — függetlenül attól, hogy a testület, amelyben szolgálatot teljesítettek, mely tárca irányítása alatt állt — katonának minősültek, így a személyi ügyek tekintetében a honvédelmi tárca kompetenciájába tartoztak. Őket a katonákra általában vonatkozó kötelezettségek terheltek, illetve jogosultságok megillették. A katonailag szervezett fegyveres őrtestületeken belüli alá- és fölérendeltségi viszonyok katonaiak voltak, a személyi állomány katonai rendfokozatot viselt. Ezzel szemben a polgári fegyveres őrtestületek tagjai — mivel személyükben nem minősültek katonának — személyi ügyekben a testületüket irányító tárcához tartoztak. A polgári fegyveres őrtestületek tagjaira a katonákra általában érvényes jogosultságok és kötelezettségek nem vonatkoztak. A polgári fegyveres őrtestületeken belüli alá- és fölérendeltségi viszony tartalma hivatalnoki volt. E testületek személyi állománya nem katonai, hanem testületi rendfokozati rendszer rangjait viselte.¹⁹

Ez a rendvédelmi modell biztosította a rendet a béke és a háború időszakában egyaránt az Osztrák-Magyar Monarchia Magyar Királyságában. A modell testületeiben foglalkoztatott személyi állomány akkor gyarapodott lényegesen, amikor belépett a rend fenntartásába a Magyar Királyi Csendőrség, bár a szervezetek az ország teljes területét lefedő kiépítésére mintegy fél évtizedre volt szükség.²⁰

A kortársak tervezték ugyan az önkormányzati rendőrségek államosítását is, ezt a folyamatot azonban az I. világháború megakasztotta. A Magyar Rendőrtisztviselők Országos Egyesülete (MROE) már a XIX. század végén mozgalmat indított az önkormányzati rendőrségek államosítása érdekében. A Magyar Királyi Csendőrség felállítása következtében ugyanis jelentős eltérés jött létre a vidék és a városok rendvédelme között a vidék javára. A csendőrség személyi állománya állami alkalmazott volt, így rájuk ugyanazon juttatások vonatkoztak — nyugdíjképeség, szolgálati lakás, stabil fizetés és kiszámítható karrierív, kedvezményes orvosi ellátás stb. — mint a köztisztviselőkre. Ezzel szemben a rendőrtisztekre — akiket rendőrtisztviselőnek neveztek, mivel nem katonai, hanem a helyi rendőrség rendfokozati rendszere szerinti rangokat viseltek — az állami alkalmazottakra egységesen érvényes juttatások nem vonatkoztak. Jelentős részüket hat évre választották. Juttatásaik pedig az őket foglalkoztató önkormányzat és a személyük közötti megállapodás tartalma szerint alakult, mely általában szerényebb ellátást biztosított a részükre, mint amit a központi államhatalom nyújtott az alkalmazottai számára. A választott rendőrtisztviselők esetében pedig a kortes hadjárataikat finanszírozó helyi notabilitásoknak óhatatlanul beleszólási lehetőségük nyílt az ügyek intézésére, hiszen a rendőrtisztviselők újraválasztása — amely az egzisztenciájukat jelentette — jelentős mértékben függött a patrónusuktól.²¹

Kedvező történelmi körülmények között vetette fel a MROE az önkormányzati rendőrségek államosításának a gondolatát, mivel:

- a dualizmus időszakában a közigazgatás centralizációja a jellemző tendencia, bár a későbbi korokhoz képest még így is decentralizáltnak tekinthető a korszak magyar közigazgatása;
- Magyarországon már működött — a központi államhatalomnak közvetlenül alárendelt — rendvédelmi testület a Magyar Királyi Csendőrség, amely kiváló eredményeket ért el, így a lakosság körében nem kellett számítani ellenérzéseken nyugvó esetleges ellenállásra;
- a központi államhatalom gyakorlóinak a centralizációs elképzeléseivel harmonizált a rendőrségek államosításának a gondolata;
- az önkormányzatok is szimpatizáltak a centralizációval, mivel ezáltal megmaradt a városukban a rendőrség intézménye, azonban annak fenntartásával kapcsolatos kiadások nem terheltek az önkormányzat költségvetését;
- végül pedig a szakterület művelői is pártolták az államosítást, hiszen a gondolat is tőlük származott, mivel az egzisztenciális helyzetük jobbra fordulását, hivatásuk gyakorlásának befolyásoktól mentessé válását remélték a magyarországi rendőrségek államosításától.²²

A MROE — a nyugat-európai rendőrségek tevékenységét tanulmányút során szemrevételező — európai kitekintéssel bíró rendőrtisztviselőt kért fel a magyar rendőrségek államosítása témájának könyv formájában való kifejtésére. E kötetet — miután annak résztémáit szakmai konferencián megvitatták — ünnepélyes keretek között adták át a kormányfőnek is. A mozgalom hatására 1912-ben az országgyűlés felkérte a belügyminisztert, hogy a tárcánál 1914-re dolgozza ki — az új városi törvénytervezet kialakítása kapcsán — a rendőrségek államosításának témáját. A témakör kidolgozása érdekében a Magyar Királyi Belügyminisztériumban új osztályt is létrehozottak. A belügyi

tárca javaslatát 1914-ben az országgyűlés elé terjesztették, amely azt átdolgozásra visszaküldte. Közben pedig kitört az I. világháború, így a téma már nem került újra napirendre.²³

A magyar rendvédelmi modell tehát a dualizmus időszakában a decentralizált – önkormányzati dominanciájú modell irányából a központi államhatalomnak közvetlenül alárendelt és centrális irányítású modell felé haladt. Ezt az utat azonban nem tudta végig járni az I. világháború kitörése miatt.

Emellett a magyar rendvédelmet a csekély létszám jellemezte, bár a magyar rendvédelmi testületek személyi állománya a kiegyezés időszakához képest az I. világháború kitöréséig jelentős mértékben gyarapodott ugyan, mégis kevésnek bizonyult a háborús viszonyok rendvédelmi szakemberigényéhez képest. A Magyar Királyi Honvédség alakulatai és a közös haderő magyar állítású ezredei körében összesen 22 000 fő látott el tábori csendőri szolgálati teendőket.²⁴

Az I. világháború során — amikor a hadiállapot szülte viszonyok miatt, a magyar rendvédelem gyenge pontjai, azaz a megosztott vezetés és a csekély létszám fokozott jelentőségre tett szert — a magyar rendvédelmi modell gyengének bizonyult. A rendet pedig — különösen a haderő kötelékében — illetve a karhatalmi teendők tekintetében, továbbá a több mint 1.5 millió főre duzzadt haderő személyi állományának a hátszágban lévő részét illetően a véderő segítsége nélkül már nem lehetett fenntartani.²⁵

A dualizmuskori magyar rendvédelmi modellhez hasonlóan alakult a határőrizeti modell is. A Magyar Királyság államhatárának csupán azon a szakaszán jött létre határőrizet, ahol Magyarország határai egybeestek az Osztrák-Magyar Monarchia határáival. A korábbi időszakból megörökölt katonai határőrvidéket 1872-től 1886-ig felszámolták. A kiegyezésre a katonai határőrvidék már amúgy is — az 1848-1849-es magyar forradalom és szabadságharc időszakát megelőző állapothoz képest — csökkentett területet ölelt fel, hiszen a forradalom oldalára álló határőrvidéki alakulatokat a szabadságharc vérbe fojtását követően megszüntették. A kiegyezést követően a határőrvidék felszámolásával visszaállt az alkotmányos rend az érintett területeken, melyet a magyar országgyűlésekben huzamos ideje igényeltek a magyar rendek. A kiegyezés utáni időkre a határőrvidék léte már amúgy is okafogyottá vált, mivel már nem volt szükség pufferzónára a Török-birodalom és a Habsburg-birodalom között. A török betörések ugyanis megszűntek. A katonai határőrvidéket pedig — ahol a családok földhasználata ellenében a család egyik férfi tagja katonai szolgálatot teljesített — visszaintegrálták a polgári viszonyok közé. A térségben megszűnt a haderő közigazgatási jogosultsága, ott a polgári viszonyok váltak fokozatosan ismét általánossá. A volt határőrvidék területe és lakosai is elindulhattak a polgári fejlődés útján.²⁶

A határőrizetet tehát a dualizmus időszakában a két társország önállóan valósította meg oly módon, hogy országuknak az Osztrák-Magyar Monarchiával közös határait őrizték. A Magyar Királyság esetében kezdetben ezen határvonalat a Magyar Királyi Pénzügyőrség azon szakaszai őrizték, amelyeknek a működési területe az érintett határszakasz hosszabb-rövidebb részével érintkezett. A pénzügyőr szakaszok határőrzési teendőiket az egyéb teendők végzése mellett látták el. A határkapuknál a határforgalom ellenőrzése céljából a legközelebbi városi rendőrség személyi állományából kikülönített csoportok végezték a határforgalom ellenőrzését. A határrend betartatásának a teendőit pedig az érintett határszakaszokkal érintkező járások szolgabírói kirendeltségei látták el.²⁷

Kezdetben tehát a dualizmuskori magyar határőrizeti modell — leszámítva a katonai határőrvidék felszámolásának az időszakát — nem tartalmazott katonai elemet, sőt abban az önkormányzati rész túlsúlyban volt a határforgalom ellenőrzési rendőri csoportok és a határszéli szolgabírói kirendeltségek által. Ez a helyzet azonban a XX. század első évtizedének a végére fokozatosan megváltozott.

1891-ben a magyar határőrizetbe belépett a Magyar Királyi Csendőrség, az útlevelköteles határszakaszokkal érintkező működési területtel rendelkező őrségi által. A határőrizetbe bevont csendőrök és őrsők számát a dualizmus időszakában több ízben dinamikus gyarapították, sőt a határszéli csendőri erők eredményes irányítása érdekében speciális szervezeti elemeket is kialakítottak, valamint a csendőri szolgálatellátás módját is módosították. Ennek következtében pedig a csendőrség, valamint a testületet irányító tárca határőrizeti felelősségei is jelentősen gyarapodtak. A Magyar Királyi Csendőrség határőrizeti szolgálatba való bevonásával ugyan lényegesen gyarapodott a határőrizeti teendőket ellátó személyi állomány létszáma, azonban a határszéli csendőrök is — a határszéli pénzügyőr szakaszok tagjaihoz hasonlóan — a határőrizeti feladataikat az egyéb szolgálati teendők ellátása mellett végezték.²⁸ **(II.sz. melléklet)**

Újabb lényeges változást az 1906. I. 15-én felállított Magyar Királyi Határrendőrség hozott. E testület volt a dualizmuskori Magyarországon az első és egyetlen szervezet, amelynek fő- és egyetlen hivatását a határőrizet alkotta. Ennek ellenére azonban a határőrizeti feladatok nem mindegyikét látta el a határrendőrség. A határforgalom ellenőrzését — legalább is a távolsági határforgalomét a testület látta el, azonban a kishatárforgalom felügyeletét a határszéli csendőrséggel megosztottan végezte el. A határszéli szolgabírói kirendeltségek teendőit pedig teljes egészében átvette. A határrend betartatására a határrendőrség felügyelt. A határőrizetben résztvevő társ rendvédelmi testületek határmenti alakulatai tevékenységének koordinálását is örökölte a szervezet a határszéli szolgabírói kirendeltségektől. Emellett pedig felhatalmazást kapott arra is, hogy az útlevélköteles határszakaszokkal érintkező vármegyékben állomásozó önkormányzati és állami rendvédelmi szervezetek alakulatainak egy részét is igénybe vehesse törvényben meghatározott esetekben és módon. A Magyar Királyi Határrendőrség nem a testület létszámából, hanem a jogköréből fakadóan volt a dualizmuskori magyar határőrizet vezető testülete.²⁹ (III.sz. melléklet)

Mivel a dualizmus időszakában a brit minta alapján a háború időszakának kivételes hatalma a polgári kormány kompetenciájába került a Magyar Királyságban, ellentétben az Osztrák Császársággal, ahol a német minta alapján a kivételes hatalom a haderő hatáskörét gyarapította, így a Magyar Szent Korona alá tartozó területeken a rendvédelmi testületek a polgári közigazgatás felügyelete alatt maradtak. Ez alól kivételt a hadművelési területek jelentettek, amelyek egyértelműen a haderő irányítása alá tartoztak. Márpedig ahol átálltak a katonai határőrizetre, azok a területek egyértelműen hadművelési területté váltak, hiszen az Osztrák-Magyar Monarchia hadereje védelmi, illetve támadó műveleteinek az elősegítését szolgálta katonai határőrizet.³⁰

A határőrizeti erők összetétele az Osztrák-Magyar Monarchia időszakában lényegesen már nem változott, bár kisebb módosításokra sor került. Ezek közül a leglényegesebbek közé tartozott, hogy 1912-ben pontosították a határszéli csendőrség és a határrendőrség feladatkörét, megszüntették a határrendőri őrségeket, illetve a Magyar Királyságnak az Osztrák-Magyar Monarchián belüli határain is felállítottak határmenti szervezeti egységeket az illegális kivándorlás akadályozása céljából.³¹

A dualizmuskori magyar határőrizeti modell — a rendvédelmi modell egészéhez hasonlóan — jelentős változásokon esett át.

Az I. világháború kitöréséig a magyar határőrizeti modellből az önkormányzati szervezetek szinte teljes egészében kikerültek, illetve csak szükség esetén, rendkívüli helyzetek létrejöttékor voltak ideiglenesen bevonhatóak.

Mivel a katonailag szervezett őrtestület súlya, azaz a Magyar Királyi Csendőrség szerepe fokozatosan nőtt a magyar határőrizetben, ezért a határőrizetben szolgálatot teljesítő fegyveresek létszámának többsége katonai állományba tartozott.

A dualizmuskori Magyar Királyság határvonalának hossza 4 166 km (100%) volt. Az Osztrák Császársággal 2 083 km (50%), a Román Királysággal 833,2 km (20%), a Szerb Királysággal pedig 458,26 km (11%), valamint a Fiumei térségben tengeri határ 208,3 km (5%) hosszú közös határa volt Magyarországnak. Emellett pedig az Osztrák-Magyar Monarchia két társországa által közösen irányított Bosznia-Hercegovinával 583,24 (14%), hosszú közös határa volt Magyarországnak. Útlevélköteles határ azonban csupán a magyar-román és a magyar-szerb határ volt. A határőrizet az útlevélköteles határokon működött.³²

Az útlevélköteles határszakaszokon 1 392 fő csendőr 600 fő pénzügyőr és 450 fő határrendőr teljesített szolgálatot, összesen tehát 2 442 fő fegyveres személy. Közülük azonban a csendőrök és a pénzügyőrök más irányú szolgálati teendőik ellátása mellett hajtották végre a határ őrzésével kapcsolatos feladataikat. A határvonal őrzését a pénzügyőrség és a csendőrség határmenti alakulatai végezték. A határvonal őrzése kétlépcsős volt, ahol az egyik lépcsőt a pénzügyőrség a másik lépcsőt pedig a csendőrök alkották, ezen belül pedig többvonalas határőrizetet valósítottak meg az illegális határátlépők valószínűsíthető irányában és idejében. A határforgalom ellenőrzését a határrendőrség végezte. A kishatárforgalom ellenőrzésében azonban a határszéli csendőrség is részt vett.³³

A határvonal őrzésében — fegyver nélküli szervezetként — részt vettek még a határmenti human egészségügyi állomások a fertőző betegségek kiszűrése céljából, továbbá a vesztegintézetek az állami állategészségügyi hierarchiába tagoltan, amelyek a mezőgazdasági termékek egészségügyi ellenőrzését hajtották végre. Emellett a magyar határőrizeti rendszer támaszkodott még a határmenti erdőhatóságok fegyveres munkatársainak a támogatására, valamint esetenként bevonhatóak voltak a

határőrizetbe a határmenti önkormányzatok rendvédelmi szervezeteinek egy része is. Mindezt a határrendőrség fogta össze és irányította.³⁴ (IV.sz. melléklet)

Abszolút értelemben is gyarapodott a határőrizetben résztvevő fegyveresek létszáma és az összendvédelmi létszámon belüli hányaduk is nőtt a kiegyezés időszakához képest.

A határőrizet — legalább is a távolsági határforgalom részleges felügyelete tekintetében az illegális kivándorlók kiszűrése igényéből fakadóan — kiterjedt az Osztrák-Magyar Monarchia két társországnak belső határaitra is.

Kialakultak azok a szervezeti elemek, illetve önálló testületek, amelyeket már teljes egészében a magyar határőrizet eredményes végrehajtása érdekében hoztak létre.

Gyarapodtak a határőrizetet szabályozó jogszabályok. A magyar határőrizetben résztvevő rendvédelmi testületek — a haderő segítségével és iránymutatásával — felkészültek a háború időszakában esetlegesen bevezetésre kerülő katonai határőrizetre való átállásra.³⁵

Az Osztrák-Magyar Monarchia felbomlásával, Magyarország és a magyar nemzet trianoni békediktátum általi megcsonkításával, a kiantant létrejöttével merőben új helyzet alakult ki a Kárpát-medencében. A Magyar Királyság — mint az Osztrák-Magyar Monarchia társországa — a térség nagyhatalma volt. Ezzel szemben a trianoni békediktátum nyomán a Magyar Királyság ellenséges államokkal körülvett, kiszolgáltatott országgá vált. Ez a helyzetváltozás rányomta a bélyegét a teljes magyar rendvédelemre, azon belül pedig a határőrizetre különösen.

A trianoni békediktátum elcsatolta Magyarország területének mintegy 2/3-át lakosságának pedig több mint a felét, egyben pedig haderejének létszámát 35 000 főben maximálta és megtiltotta a honvédség haditechnikai fejlesztését is. A szomszédos államok mindegyike Magyarország kárára gyarapodott. Többségük attól tartott, hogy a Közép-Magyarországra visszaszorított magyar állam előbb-utóbb visszaveszi a tőle elcsatolt területeket, amelyeken több millió magyar ajkú lakosság is élt. Annak ellenére, hogy a kisantant országok mindegyikének külön-külön is jóval nagyobb volt a hadereje mint a Magyar Királyi Honvédség, vezérkaraik összehangolták a maradék Magyarország ellen irányuló esetleges támadási terveiket.

Ilyen körülmények között reménytelen volt az ellenséges támadás katonai erővel történő meg hiúsítása. Ezért a magyar állam vezetése a honvédség számára csupán azt a célt tűzte ki, hogy lassítsa az ellenséges előrenyomulást. Ily módon kívánták megakadályozni azt a helyzetet, hogy a diplomáciai síkra terelt konfliktus tárgyalásakor a megszállt ország pozíciójából legyen kénytelen tárgyalni a magyar fél. A magyar haderő csekély létszámát rejtett alakulatok létrehozásával igyekeztek gyarapítani. Erre lehetőséget a rendvédelmi testületek nyújtottak, melyek szervezetében katonai alakulatok elrejtésére törekedtek. A meglévő rendvédelmi szervezetek mellett sikerült új rendvédelmi testületeket is létrehozni. Ezek voltak a Magyar Királyi Vámőrség és a Magyar Királyi Folyamőrség. Az antant ugyanis a rendvédelmi testületek létrehozását illetően — tekintettel a magyarországi tanácsköztársaságra — jóval megértőbbnek bizonyult, mint a honvédség fejlesztése témájában.

A magyar határőrizetet a trianoni békediktátum következményei hatványozottan érintették, mivel az ország ipari gócai karnyújtásra kerültek az új országhatárokhoz. Márpedig az esetleges ellenséges előrenyomulás csak úgy volt lassítható, ha a hátszág férfi lakosságát hadba állították. Erre azonban abban az esetben nyílt lehetőség, ha az ipari gócok termelését átállítják a hadieszközök gyártására és e termelésüket minél tovább folytatják. Mivel ezen termékekkel lehetett volna felszerelni a hátszágban mozgósítottakat. Ezért a határok mentén helyezték el a magyar haderő rejtett alakulatait. Lényegében a Magyar Királyi Honvédség minden harmadik gyalogezeade rejtett alakulat volt, amely a Magyar Királyi Vámőrség, majd 1932-től a Magyar Királyi Határőrség fedésében tevékenykedett. Ez a helyzet azonban csak 1927 után válhatott általánossá, amikor a Szövetségek közti Ellenőrző Bizottság a magyarországi helyszíni ellenőrzését befejezte. 1938 után pedig, amikor — a bled-i egyezmény nyomán — Magyarország visszanyerte a fegyverkezési egyenjogúságát a rejtés értelmetlenné vált, ezért azt meg is szüntették.³⁶

A Magyar Királyi Vámőrség felállításig azonban még nem dőlt el, hogy milyen lesz a trianoni békediktátum utáni magyar határőrizet. Többféle elgondolás született. Volt olyan elképzelés, amely — egyébként a megváltozott viszonyok realitásából kiindulva — a haderő vonzaskörébe tartozó önálló katonai típusú határőrséget képzelt el. Végül is azonban a magyar állam — elsősorban a katonai felsővezetés véleményére alapozva — nem változtatott a dualizmuskori rendszeren mivel úgy gondolták, hogy azt majd a békekötés feltételeinek megfelelően célszerű alakítani.³⁷

Kezdetben azonban — az ország területe több mint kétharmadának az idegen csapatok által történő megszállása nyomán — a magyar haderő kötelékében különböző elnevezéssel szereplő alakulatok kivételével nem állt rendelkezésre még erő a demarkációs vonalak őrzésére, így e feladatot a Nemzeti Hadsereg alakulatai valósították meg.³⁸

A határőrizet irányítása és az őrzés teendői továbbá az abban tevékenykedő szervezetek feladatainak az összehangolása, illetve felügyelete céljából létrehozták határforgalmi felügyelői — más elnevezéssel határőrizeti felügyelői — tisztséget. A tisztséget a miniszterelnök állította fel, abba pedig a személyt a honvédelmi tárca vezetője nevezte ki. Ily módon biztosítva volt — többségében egyébként is a magyar haderő kötelékébe tartozó — a határőrizeti teendők, illetve szervezeti egységek központi irányítása, illetve a határőrizet felett a katonai felügyelet biztosítása.³⁹

A vezetés központosítása és egységesítése azonban nyilvánvalóan csak egy lépés volt az eredményes határőrizet megvalósítása érdekében. Továbbra is szükségesnek mutatkozott a szakterület feladatainak hathatós megvalósítása érdekében szakmai szervezet létrehozása. Tekintettel arra, hogy ezt a testületet még a békeszerződés létrejötte előtt indokolt volt felállítani, ezért az ország vezetése — a dualizmuskori minta nyomán — kialakította a Magyar Királyi Csendőrségen belül a testület határőrizetre szakosodott szakalakulatait. A csendőrség a haderőtől 1920. I. 1-vel kezdődően 1920. III. 31-vel bezárólag vette át a határőrizeti teendőket. 1920. VI. 4-én — a trianoni békediktátum aláírásával — új helyzet állt elő,⁴⁰ melynek eredményeként a magyar kormány rendeleti úton hozta létre a Magyar Királyi Vámőrséget 1921. VIII. 25-én.⁴¹

A Magyar Királyi Vámőrség a határok őrzésének szolgálatát a Magyar Királyi Csendőrségtől 1921. IX. 1-én vette át, miután hosszas huza-vona után eldőlt a leendő testület jellege. A Magyar Királyi Vámőrség — a csendőrséghez hasonlóan — katonailag szervezett fegyveres őrtestület volt, de nem a belügyi tárca, hanem a pénzügyi tárca hivatalos alárendeltségében, bár rejtetten a honvédelmi tárca felügyelete alá tartozott.⁴²

Mivel — a trianoni békediktátumban rögzítettek szerint — az ország lakosságának a haza fegyveres védelmére való felkészítése (sorozás, kötelező katonai szolgálat) nem volt megengedett, ezért a fegyveres szervezetek személyi állománya körében sorozott személyek nem teljesíthettek szolgálatot. Nem lehetett azonban még — a győztes hatalmak által engedélyezett — a trianoni békediktátum után kialakított fegyveres szervezetek csekély létszámát sem biztosítani sorozás nélkül. Ezért a Magyar Királyi Honvédség és a Magyar Királyi Vámőrség, majd a Magyar Királyi Folyamőrség esetében is bevezették az úgynevezett „kényszertoborzott” fogalmat, amely lényegében fából vaskarikát jelentett hiszen a korábbi sorozás átkeresztelése volt csupán. A kényszertoborzás valódi értelmével ugyan az antant is ismerte, azonban kénytelen volt szemet hunyni a jelenség felett, mivel az általa engedélyezett szervezetek általa megállapított létszámát másképp nem lehetett feltölteni. A Magyar Királyi Vámőrség és utód szervezetei legénységi személyi állományát tehát sorozás útján biztosították.

Emellett — más ügyeskedési praktikák kialakításával — alkalmazták az ezredek ikrezését is. Ezzel lényegében a duplájára lehetett -növelni a Magyar Királyi Honvédség alakulatainak a létszámát. Ennek a rejtési módszernek az volt a lényege, hogy az -ikeralakulatok sohasem lehettek egyazon helyen, hogy az ellenőrök ne fedezhessék fel a turpisságot. A rejtésnek volt egy másik formája, amikor meglévő testület költségvetésében rejtettek el honvédségi alakulatokat. Így jöhetett létre az a helyzet, hogy a Magyar Királyi Honvédség minden harmadik ezrede rejtett alakulatként a Magyar Királyi Vámőrség, majd a Magyar Királyi Határőrség fedésében tevékenykedett. A rejtett alakulatok a Magyar Királyi Honvédség gyalogezredeivel azonos szervezettel, létszámmal és fegyverzetel rendelkeztek. A vámőrségen rejtésében a honvéd ezredek felállítására elsősorban azután kerülhetett sor, hogy az antant Szövetségek Közi Ellenőrző Bizottsága (SzEB) a trianoni békediktátum helyszíni ellenőrzését 1927. III. 31-én befejezte.⁴³

A Magyar Királyi Vámőrség személyi állományának a létszámát — miután a testülethez a társ fegyveres szervezetektől vezényelt mintegy 2 177 csendőrt, 3 754 katonát és 261 rendőrt, valamint 800 pénzügyőrt, fokozatosan visszavezényeltek az anyatestületükhöz — kezdetben 4 913 főre tervezték ugyan, azonban az antant csupán 4 210 főt engedélyezett, bár 1922-ben az antant részéről felmerült a 6 262 fős létszám szükségessége. Végül 4 500 fős létszám vált hivatalossá, azonban konkrét határőrizeti feladatokat teljesítő szolgálatba 3 417 fő volt beosztható. Ők alkották a testület személyi állományának a hadifegyverrel felszerelt részét.⁴⁴

A Magyar Királyi Vámőrség szervezeti felépítése négylépcsős volt. A legalsóbb szintet a vámőr őrsők alkották (151 őrs), több őrsöt irányítottak a vámőr szakaszok (54 szakasz), amelyek lénye-

gébe parancsnokságok voltak. Ide telepítették a testületen belül a legalacsonyabb tiszti beosztásokat. A vámőr szakaszok felett álltak a vámőr kerületek (7 kerület) mint középszintű parancsnokságok. A kerületek határszakaszai megegyeztek a honvéd kerületek, illetve csendőr kerületek határszakaszaival. Végül pedig az országos irányítást megvalósítva, a kerületek felett állt a vámőrség parancsnoksága. **(V.sz. melléklet)**

A Magyar Királyi Vámőrség szervezetébe nehézfegyverzetet nem rendszeresítettek, csupán a testületi objektumok esetleges védelmének a biztosítási érdekében kapott a testület sorozatlövő (golyószóró, géppuska) fegyvereket.

A személyi állomány ruházata felszerelése, fegyverzete — néhány apróbb részlettől eltekintve — azonos volt a Magyar Királyi Honvédségben rendszeresítettel.

A Magyar Királyi Vámőrségnek vámfeladatai nem voltak. Legális feladatkörét a határőrizet alkotta. A testület rejtett hivatását pedig a Magyar Királyi Honvédség határmenti bújtatott alakulatainak a fedése képezte, illetve a határbiztosítás, bár ez utóbbinak csak korlátozott módon volt képes megfelelni.

A Magyar Királyi Vámőrséget 1932. X. 1-én átkeresztelték Magyar Királyi Határőrségre. A Magyar Királyi Határőrség nyílt és rejtett feladatai a Magyar Királyi Vámőrséghez képest nem változtak és a miniszteriális alárendeltsége sem módosult. A továbbiakban is a pénzügyi tárca nyílt, és a honvédelmi tárca rejtett irányítása alatt állt. Nőtt azonban a személyi állomány létszáma és átalakult a szervezet is. Ennek keretében erőteljesen gyarapodtak a határbiztosítása teendők végrehajtására hivatott szervezeti elemek, amelyek már nem csupán személyi fegyverekkel rendelkeztek. A konkrét határőrizeti teendőket azonban továbbra is az őrsők végezték, irányításukat pedig a kerületparancsnokságok látták el. A határőrséget 1935-ben és 1937-ben lényegesen átalakították. Mindkét átszervezés során a határbiztosításra hivatott szervezeti elemek számát és az ott szolgálatot teljesítők létszámát, illetve a fegyverzetét gyarapították, egyben pedig az átszervezések nyomán szorosabbra fűzték a határőrség és a honvédség kapcsolatát. Végül pedig 1938. X. 1-én a Magyar Királyi Határőrséget — határ vadász csapatnem elnevezéssel — integrálták a Magyar Királyi Honvédség szervezetébe.⁴⁵

Az integráció fordulópontot jelentett a határőrizetet és a határbiztosítást megvalósító szervezeti egységek viszonyát illetően. Nem csupán arról volt szó, hogy a határbiztosítást megvalósító szervezet az alakulatok, számát, fajtáit, illetve az ott rendszeresített létszámot és fegyverzetet illetően is jóval dinamikusabban gyarapodott, mint a határőrizetet megvalósító rész. A határőrizetet megvalósító rész elvesztette az országos és a középszintű vezetési szintjeit is, a határbiztosító rész szervezetében csupán az alacsony szintű speciális szervezeti maradt meg. A határőrizetet megvalósítókat nevezték határszolgálatosoknak. A határ vadászok szervezete, szolgálatellátása és kiképzése is eltérő volt a többi határ vadászétól.

A két világháború közötti időszakban a magyar határőrizet derékhadát megvalósító szervezet — azaz a Magyar Királyi Vámőrség és utódszervezetei a Magyar Királyi Határőrség, majd a honvéd határ vadászok — létszáma dinamikusan gyarapodott. A Magyar Királyi Vámőrség mintegy 4 500 főnyi létszáma határőrséggé alakulásakor már 7 314 főre emelkedett, majd a Magyar Királyság hadbalépésekor a határ vadászok személyi állomány már elérte a 27 592 főt bár ebből a létszámból a határszolgálatosok csupán 9 475 főt tettek ki. Közben természetesen — a terület visszacsatolások nyomán — az országos határvonalak hossza is jelentősen gyarapodott. Ezért a konkrét határvonalórzési teendőket ellátó őrsők száma a 151 vámőr, majd határőr őrsről — a terület visszacsatolások nyomán — 342 határ vadász őrsre nőtt.⁴⁶

A két világháború közötti időszakban a határvonal őrzését — békediktátum tartalma konkrét ismeretének a hiányából fakadó átmeneti bizonytalanság időszakát leszámítva — a Magyar Királyi Vámőrség és utódszervezetei látták el a kishatárforgalom ellenőrzése mellett. A távolsági határforgalom ellenőrzését pedig a Magyar Királyi Állami Rendőrség, majd a testület 1932. évi átkeresztelés és átszervezése nyomán⁴⁷ a Magyar Királyi Rendőrség határszéli kirendeltségei, illetve Kárpátalja visszatérése kapcsán az ott felállított határvidéki rendőrkapitányság és kirendeltségei is végezték.⁴⁸

A magyar határőrizeti szervezetek a terület visszacsatolások teendőiből sem maradtak ki. A Magyar Királyi Határőrség majd a határ vadászok határbiztosító alakulatai — az 1938-as felvidéki és az 1939. évi kárpátaljai, majd az 1940. évi erdélyi végül pedig az 1941. évi délvidéki bevonulások alkalmával — a Magyar Királyi Honvédséghez csatlakozva, illetve annak részeként a többi bevonuló magyar alakulattal együtt haladva zárkóztak fel az új határvonalakra, ahol elkezdtek az új

határvonal ideiglenes őrzését és hozzáláttak a határszolgálatosok elhelyezési körleteinek a kialakításához. E tevékenységüket a katonai közigazgatás befejezéséig végezték, amikor átkerültek a számukra kijelölt békeelhelyezési körletekbe, átadva a határmenti térséget a határszolgálatosoknak, akik a katonai közigazgatás ideje alatt — mivel a visszacsatolt terület ezen időszakban hadműveleti terület minősítést kapott — hadműveleti záróvonal őrzése teendőit látták el a régi határokon a katonai közigazgatás beszüntetéséig.⁴⁹

A két világháború közötti Magyar Királyság határőrizete azonban nem szűkíthető le a Magyar Királyi Vámórség és utódszervezetei, valamint a Magyar Királyi Államrendőrség, majd a Magyar Királyi Rendőrség szakalakulatainak a tevékenységére. Ennél összetettebb volt a helyzet. a határőrizetben részt vettek a csendőrség, a pénzügyőrség, a vámhivatalok, a humán és állatorvosi szakszolgálatnak a fertőző betegségek és a mezőgazdasági termékek egészségügyi ellenőrzését végrehajtó szervezetei, továbbá jelentős segítséget nyújtottak a határmenti erdészetek tagjai. A két világháború közötti magyar határőrizet ugyanúgy kétlépcsős volt, mint az 1891 utáni dualizmuskori magyar határőrizet. Az államhatárra az ország belseje felé eső mintegy 10-15 km széles területet hívták határövnek. E térség alkotta a korabeli határőrizet terét, amely nem keverhető össze a honvédelmi határsávval, aminek más volt a feladata. A határövnek a határmenti — kezdetben 500 m, majd 100 m széles sávját nevezték határsávnak. Ebben a területsávban kizárólag a mindenkori határőr szervezet, azaz a Magyar Királyi Vámórség és jogutódai tevékenykedhettek. A határöv fennmaradó részét hívták határkerületnek. A határkerület határsávval érintkező szélét a csendőrségnek a határkerületben diszlokáló alakulatai, a határövnek az ország belsejével érintkező szélét pedig a pénzügyőrség helyi erői őrizték. A határövön belül pedig — bár a vámórség és jogutódjai is láttak el szolgálatot — döntően a Magyar Királyi Csendőrség és a Magyar Királyi Pénzügyőrség személyi állományának a tagjai tevékenykedtek. A határsértők valószínű mozgási idejébe és terébe mindhárom szervezet egymással összhangban vezényelt járőröket. Emellett a csendőrök általában a települések bejáratainál, útkereszteződéseknél, illetve forgalmi csomópontokon, továbbá a vasút és buszpályaudvarokon, valamint megállóknál végezték az utasforgalom ellenőrzését. A pénzügyőrök elsősorban a csempészség feltételeinek a megelőzésére koncentráltak. Ennek érdekében a határövben a családok háztartásaiban — a család létszámától függően — maximálták a kurrens csempészaruk mennyiségét. A kereskedőket pedig arra kötelezték, hogy az áruaktáiraikat bármikor megtekinthessék az ellenőrző pénzügyőrök és azokban a kedvelt csempészarúnak tekinthető termékek elkülönítve és naprakész nyilvántartással kezelve megtekinthetőek legyenek.⁵⁰ (VI.sz. melléklet)

Összességében megállapítható tehát, hogy a polgári magyar állam határőrizeti modellje — tér- és időtől függetlenül, hasonlóan más országokhoz — az állam működésének egészétől nem különíthető el, az állam egészének a jellegével együttesen vizsgálható és értékelhető. Mivel pedig a dualizmuskori és a két világháború közötti magyar állam egyaránt a polgári magyar államfejlődés részét alkotta, ezért annak az integráns részét képező határőrizeti modell is egységet alkot.

A polgári magyar állam határőrizeti modellje egységes abban, hogy:

- Magyarország és a magyar polgárok érdekében működött, összhangban a magyar közigazgatás más szervezeteivel, ezért jelentett akadályt a leánykereskedelmet folytatók, a nem kívánatos káros hátsó szándékú cselekedeteket megvalósító külföldi bűnözők, a hazai munkaerőpiacot gyengítő illegális kivándorlás, illetve a kivándorlók kiszipolyozására törekvők számára;
- védte az ország piacát, a kialakított egészségügyi, kulturális és gazdasági viszonyokat, mint ahogyan a dualizmus időszakában védte a Magyar Királyság nyugat-európai mezőgazdasági piacában betöltött helyét azáltal, hogy kiszűrte a balkáni fertőző állatbetegségek Magyar Királyság területére való bejutását;
- megakadályozta az illegális határátlépést, illetve a határforgalmat a határkapukhoz terelte, ahol a szabályoknak megfelelő ellenőrzést megvalósította, ezáltal biztosítva a törvényes kereteket a határátlépés terén;
- a belső viszonyok alakulása mellett döntő hatást gyakoroltak a magyar határőrizetre a külső viszonyok változásai, mivel a magyar határőrizet dinamikusan alkalmazkodott a környező országoknak a magyar állam megítéléséből fakadó magatartás változásaira, így jöhetett létre a dualizmus időszakában az örökös tartományok és a balkáni államok irányában eltérő határőrizet, majd a trianoni békediktátum után az új szerkezetű határőrizet;
- a határőrizet irányításában a központi államhatalom dominanciája érvényesült, amely ugyan a kiegyezést követően még csupán szerény mértékben volt tapasztalható, azonban folyamatosan erősödött egészen a vizsgált időszak végéig;

- a társ rendvédelmi és honvédelmi testületektől eltérő szervezettel valósította meg feladatait, a magyar határőrizetben résztvevő katonailag szervezett fegyveres őrtestületek, polgári fegyveres őrtestületek és a Magyar Királyi Honvédség keretében határőrizeti szolgálatot ellátó testületek mind-egyikének a szervezeti felépítése eltért a határőrizeti feladatok ellátásának végzésében részt nem vevő szervezetekétől;

- a határ őrzésére és a határforgalom ellenőrzésére, illetve a határrend betartására irányuló szolgálatellátás metodikája eltért a más tartalmú szolgálatok által alkalmazott módszerektől;

- Magyarország szuverenitása biztosításának egyik fontos elemeként működött, mivel biztosította a magyar jog érvényesülését az eljárás alatt állók, illetve a magyar szabályok érvényesítését az országba irányuló személy- és áruforgalom tekintetében, továbbá az illetéktelen határátlépések megakadályozásával;

- a külső és belső körülményektől függően ugyan változott a magyar határőrizet domináns szervezete — hiszen kezdetben a Magyar Királyi Pénzügyőrség, majd a határszéli csendőrség, később a Magyar Királyi Határrendőrség, végül pedig a Magyar Királyi Vámőrség és utódszervei látták el a domináns szervezet feladatait — azonban a polgári magyar állam határőrizetében mindig több szervezet vett részt, általában az alapfeladataikkal harmonizáló részhatárőrizeti feladatok teljesítése által.

Mindezek alapján bizton állítható, hogy a korabeli határőrizeti modell a magyar rendvédelmi modell része ugyan, azonban annak olyan jól elkülöníthető önálló részét képezi, amely egyben szoros összefüggésben áll a honvédelemmel.

A korabeli magyar határőrizetet azonban nem csupán az egész időszak valamilyen formában azonos, vagy hasonló jellemzők uralták. Jól elkülöníthető két periódus a dualizmus és a két világháború közötti időszak, mely időszakokat speciális jellemzők határozták meg. Nevezetesen a dualizmuskori Magyar Királyság — az Osztrák-Magyar Monarchia társországaként — a térség nagyhatalmának számított. A közvetlen szomszédai részéről nem fenyegette a lerohanás veszélye.

Ezzel szemben a trianoni békediktátum által megcsonkított Magyar Királyság a kisantant szorításában a permanens fenyegetettség veszélyében élt. Magyarország ki volt téve a gyors katonai megszállás lehetőségének. A magyar határőrizet ezekhez a helyzetekhez igyekezett már békeidőszakban is alkalmazkodni. A dualizmus alatt az útlevélköteles határszakaszokon a magyar rendvédelmi testületek határmenti alakulatai látták el a határőrizeti teendőket. E feladatok teljesítésében a haderő nem vett részt. A véderő csapatai nem állomásoztak a határokon. A katonai határőrizetre való áttéréskor a rendvédelmi szervezetek határmenti alakulatait szervezték át — megfelelő békeidőszaki felkészítéssel — úgy, hogy a helyi lakosság bevonásával a hazai haderő határvonalra való felvonulásáig képesek legyenek a térség infrastruktúrájának a védelmére, az ellenséges felderítő és diverzáns akcióknak az elhárítására, illetve a túldoldali haderő határvonalra történő felvonulásának a szemmel tartására.

Ezzel szemben a két világháború közötti időszakban a magyar haderő jelentős része — kezdetben rejtetten majd nyíltan — a határ mentén diszlokált. A honvédelmi erők — kezdetben fedőszervezet (vámőrség, majd határőrség) felhasználásával, majd anélkül (határvadászok) látta el a határvonal őrzését, bár a távolsági határforgalom ellenőrzését és a határrend betartatását rendvédelmi testületek végezték.

Nyilvánvaló tehát, hogy — annak ellenére hogy a külső körülmények változásai az egész magyar állam, különösen pedig annak a rendvédelmi alrendszere alakítását befolyásolták — a külső körülmények a legnagyobb hatást a határőrizeti rendszer formálására gyakorolták. A polgári magyar állam dualizmuskori és a két világháború közötti határőrizete jelentős mértékben eltért egymástól. Egyik sem jobb vagy rosszabb, modernebb vagy elavultabb a másiknál. Egyszerűen arról van szó, hogy a külső körülmények változtak meg jelentős mértékben, amelyre válasz volt a dualizmuskori és a két világháború közötti eltérő magyar határőrizet.

Jegyzetek:

- ¹ PARÁDI: Áttérés a háborús határőrizetre az első világháború előtt. 13-17.p.
² Idem: A történelmi Magyarország határőrizeti tapasztalatai. 357-388.p.
³ 1867/XII.t.c
⁴ 1723/I.tc. ; 1723/II.tc.
⁵ GALÁNTAI: 87-162.p.
⁶ PARÁDI: A magyar állam határőrizete a kiegyezéstől a II. vh-ig.
⁷ CLAUSEWITZ
⁸ CSIZMADIA: 79.p.
⁹ Nr. 150/1849. 6. §
¹⁰ Nr. 272/1849. ; Nr. 19/1850. ; Nr. 266/1850. ; A HABSURG-birodalmi rendőrhatalóságok hatásköréről. 1851. II. 14-ei uralkodói leirat.
¹¹ DEÁK
¹² 1870/XLII.tc.
¹³ 1871/XVIII.tc.
¹⁴ CSAPÓ
¹⁵ 1881/II.tc. ; 1881/III.tc.
¹⁶ PARÁDI: *A Magyar Királyi Csendőrség. Az első magyar polgári, központosított, közbiztonsági őrtestület 1881-1945.* 98-110.p. + 117.p. ; TISZA
¹⁷ PARÁDI: A katonailag szervezett őrtestület és a polgári őrtestület. 84.p. ; Idem: *A magyar rendvédelem 1867-1918.* 52.p.
¹⁸ PARÁDI: A katonailag szervezett őrtestület és a polgári őrtestület. op.cit. 84.p. ; Idem: A polgári magyar állam rendvédelme. 69.p.
¹⁹ PARÁDI: A katonailag szervezett őrtestület és a polgári őrtestület. op.cit.
²⁰ REKTOR: 91-93.p.
²¹ PARÁDI: Az egységes állami fizetési rendszer és a szakterületi rendfokozati rendszerek a polgári magyar állam rendvédelmében. 109-115.p.
²² DORNING
²³ BORBÉLY — KAPY: 392-395.p. ; TISZA :op.cit.
²⁴ FARKAS Márton: *Katonai összeomlás és forradalom 1918-ban. A hadsereg szerepe az Osztrák-Magyar Monarchia felbomlásában.* ; Idem: *A császári sas lehull.* ; ERNYES
²⁵ PARÁDI: A hátszág rendvédelme 1914-1918. 110-122.p.
²⁶ BÚR
²⁷ PARÁDI: *Pénzügyőrség és vámhivatalok a határőrizetben.* 34-37.p. + 51-53.p.
²⁸ Idem: *Csendőrség a határőrizetben.* 58-64.p.
²⁹ Idem: *Rendőrség a határőrizetben.* 37-56.p.
³⁰ Idem: Áttérés a háborús határőrizetre az első világháború előtt. op.cit. 14-16.p.
³¹ Idem: A dualista Magyarország határőrizeti rendszerének kialakulása.
³² Idem: *A magyar határőrizet története a kezdetektől napjainkig. A magyar határőrizet a Kárpát-medencében.* 35.p.
³³ Loc.cit. 45-46.p. ; Idem: A Magyar Királyi Csendőrség a dualizmuskori Magyar Királyság határőrizetében 1891-1918. 30-31.p. ; Idem: *A magyar rendvédelem története.* 284 p.
³⁴ Idem: *A dualista Magyarország határőrizete 1967-1914.* ; Idem: A polgári magyar állam első határőrizeti szakszerve a Magyar Királyi Határrendőrség 1906-1914.
³⁵ Idem: A polgári Magyarország határőrizeti szervezetének kialakulása, tevékenységének jellemzői, a két világháború közötti magyar határőrizet változásai.
³⁶ Idem: A Magyar Királyi Vámőrség, a polgári magyar állam rendvédelmi testülete.
³⁷ PARÁDI: *A magyar állam határőrizete 1920-1941.* 23-26.p.
³⁸ Idem: A Magyar Királyi Vámőrség a polgári magyar állam rendvédelmi testülete. op.cit.
³⁹ PARÁDI: *A magyar állam határőrizete 1920-1941.* op.cit.
⁴⁰ 1921/XXXIII.tc.
⁴¹ 6 200/1921. (VIII. 25.) ME.r. ; 114 440/1921. (VIII. 25.) PM.r.
⁴² KISS: 4-16.p.
⁴³ PARÁDI: Nemzeti határőrizetünk polgári szakasza. 147.p.
⁴⁴ Hadifegyverek — a személyi fegyverzet tekintetében — azt a lőfegyvert tartotték, amely meghatározott kalibert, illetve csőhosszt elért, illetve túlhaladott, a karabélyok és a pisztolyok tekintetében természetesen eltérő tartalommal.
PARÁDI: *A magyar állam határőrizete 1920-1941.* op.cit. 75.p.
⁴⁵ Loc.cit. 78.p.
⁴⁶ Loc.cit. 79-85.p.
⁴⁷ 6 500/1931. (XI. 30) ME.r.
⁴⁸ BORBÉLY — KAPY: op.cit 452-459.p.
⁴⁹ KESERŰ
⁵⁰ PARÁDI: *A magyar határőrizet története a kezdetektől napjainkig. A magyar határőrizet a Kárpát-medencében.* 73.p.

Forrás- és irodalomjegyzék (a jegyzetekben alkalmazott rövidítések oldása):**MONOGRÁFIÁK KISMONOGRÁFIÁK ÉS HASONLÓ JELLEGŰ KÖTETEK**

- BORBÉLY – KAPY (23.48. ;) — BORBÉLY Zoltán – KAPY Rezső (szerk.): *A 60 éves magyar rendőrség 1881-1941.* Budapest, 1942, Halász Irodalmi és Könyvkiadó Vállalat. I.köt. 1-299 p. II.köt. 300-600 p.
- CLAUSEWITZ (7. ;) — CLAUSEWITZ Karl von: *Vom Kriege.* [A háborúról.] Ford.: HAMARY Béla — HAZAI Samu. Budapest, 1892-1894, Ludovika Akadémia. (A *Ludovica Akadémia Közlönye* mellékleteként jelent meg nyolc kötetbe foglalva.) 720 p.
- CSAPÓ (14. ;) — CSAPÓ Csaba: *Ráday Gedeon és a szegedi királyi biztosság. A betyárvilág felszámolása.* Pécs, 2007, Pro Pannónia Kiadói Alapítvány. 204 p. HU-ISBN 978 963 94 9887 7. /Pannónia Könyvek./ HU-ISSN 0237-4277.
- CSIZMADIA (8. ;) — CSIZMADIA Andor: *A magyar közigazgatás fejlődése a XVIII. századtól a tanácsrendszer létrejöttéig.* Budapest, 1976, Akadémia Kiadó. 560 p. HU-ISBN 963 05 0713 7.
- DORNING (22. ;) — DORNING Henrik: *A rendőrség intézményének fejlődése.* Budapest, 1922, Budapesti Hírlap Nyomda. 14 p. /A Magyar Királyi Állami Rendőrség országos szaktanfolyamainak kiadványai, 1./
- ERNYES (24. ;) — ERNYES Mihály: *A magyar rendőrség története.* I.köt. Budapest, 2002, Belügyminisztérium 342 p. HU-ISBN 963 92 0813 2.
- FARKAS: *Katonai összeomlás és forradalom 1918-ban. A hadsereg szerepe az Osztrák-Magyar Monarchia felbomlásában.* (24. ;) — FARKAS Márton: *Katonai összeomlás és forradalom 1918-ban. A hadsereg szerepe az Osztrák-Magyar Monarchia felbomlásában.* Budapest, 1969, Akadémia. 428 p. HU-ISBN —
- FARKAS: *A császári sas lehull.* (24. ;) — FARKAS Márton: *A császári sas lehull.* Budapest, 1982, Kossuth. 197 p. HU-ISBN 963 09 1893 5. /Népszerű történelem./ HU-ISSN 0324-7953.
- GALÁNTAI (5. ;) — GALÁNTAI József: *A Habsburg-monarchia alkonya. Osztrák-magyar dualizmus 1867-1918.* Budapest, 1985, Kossuth. 387 p. HU-ISBN 963 09 2589 3.
- PARÁDI: *A magyar rendvédelem története.* (33. ;) — PARÁDI József et. al. (szerk.): *A magyar rendvédelem története.* Budapest, 1996², Osiris. 367 p. HU-ISBN 963 04 7958 3.
- PARÁDI: *Csendőrség a határőrizetben.* (28. ;) — PARÁDI József: *Csendőrség a határőrizetben.* Budapest, 2003, Tipico Design. 186 p. HU-ISBN 963 76 2331 0. /Rendvédelem a határokon a XIX-XX. században, 2./ HU-ISSN —
- PARÁDI: *Pénzügyőrség és vámhivatalok a határőrizetben.* (27. ;) — PARÁDI József: *Pénzügyőrség és vámhivatalok a határőrizetben.* Budapest, 2003, Tipico Design. 219 p. HU-ISBN 963 76 2330 2. /Rendvédelem a határokon a XIX-XX. században, 1./ HU-ISSN —
- PARÁDI: *Rendőrség a határőrizetben.* (29. ;) — PARÁDI József: *Rendőrség a határőrizetben.* Budapest, 2003, Tipico Design. 266 p. HU-ISBN 963 76 2332 9. /Rendvédelem a határokon a XIX-XX. században, 3./ HU-ISSN —
- PARÁDI: *A Magyar Királyi Csendőrség. Az első magyar polgári, központosított, közbiztonsági őrtisztület 1881-1945.* (16. ;) — PARÁDI József: *A Magyar Királyi Csendőrség. Az első magyar polgári, központosított, közbiztonsági őrtisztület 1881-1945.* Budapest, 2012, Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság. 281 p. HU-ISBN 978 963 08 4794 0./A magyar rendvédelem-történet öröksége, 2./ HU-ISSN 2062-8447.
- REKTOR: (20. ;) — REKTOR Béla: *A Magyar Királyi Csendőrség oknyomozó története.* Cleveland, Ohio, USA, 1980, Árpád Könyvkiadó Vállalat. 552 p. USA-ISBN 0 934214 01 8.
- TISZA (16.;23. ;) — TISZA Miksa: *Magyarország rendőrségeinek története a legrégebb időkől 1912-ig.* Igló, 1913, Szepesi Lapok Nyomda. 327 p.

TANULMÁNYOK

- DEÁK (11. ;) — DEÁK Ágnes: Egy régi politikai rendszerváltás és az államrendőrség 1867. *Történelmi Szemle*, XLIX.évf. (2007) 3.sz. 351-372. p. HU-ISSN 0040-9634.
- KESERŰ István: Rendőrség és csendőrség Magyarország hadbalépésétől a hadműveletek befejezéséig. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, VI. évf. (1996) 7.sz. 35-45.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1995. október 25-én, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia-sorozatnak. „Háborúból diktatúrába” című VII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

- KISS (42.;) — KISS István Géza: *A Magyar Királyi Vámórség története*. Budapest, 1996, Viva Média. 63 p. HU-ISBN 963 76 1922 4. /Tanulmányok, 2./ HU-ISSN 1416-0234.
- PARÁDI: A dualista Magyarország határőrizeti rendszerének kialakulása. (31.;) — PARÁDI József: A dualista Magyarország határőrizeti rendszerének kialakulása. *Belügyi Szemle*, XXX.évf. (1982) 10.sz. 44-51.p. HU-ISSN 0133-6738.
- PARÁDI: A polgári magyar állam első határőrizeti szakszerve a Magyar Királyi Határrendőrség 1906-1914. (34.;) — PARÁDI József: A polgári magyar állam első határőrizeti szakszerve a Magyar Királyi Határrendőrség 1906-1914. *Hadtörténelmi Közlemények*, CI.évf. (1986) 3.sz. 541-570. p. HU-ISSN 0017-6540.
- PARÁDI: Áttérés a háborús határőrizetre az első világháború előtt. (1.;30.;) — PARÁDI József: Áttérés a háborús határőrizetre az első világháború előtt. *Rendvédelem-történelmi Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, IV.évf. (1994) 5.sz. 13-17.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1993. szeptember 21-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történelmi Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történelmi tudományos konferenciasorozatnak a „*Háború, forradalom, trianon*” című V. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: A polgári Magyarország határőrizeti szervezetének kialakulása, tevékenységének jellemzői, a két világháború közötti magyar határőrizet változásai. (35.;) — PARÁDI József: A polgári Magyarország határőrizeti szervezetének kialakulása, tevékenységének jellemzői, a két világháború közötti magyar határőrizet változásai. *Határőrségi Tudományos Közlemények*, IV.évf. (1994) 1.sz. 4-23.p. HU-ISSN —
- PARÁDI: A magyar állam határőrizete a kiegyezéstől a II. vh-ig. (6.;) — PARÁDI József: A magyar állam határőrizete a kiegyezéstől a II. vh-ig. 74-109.p. In BODA József (szerk.): *A magyar polgári rendvédelem a XIX-XX. században. A magyar büntetés-végrehajtás, csendőrség, határőrség, koronaőrség, rendőrség, vám- és pénzügyőrség*. Budapest, 2004, Belügyminisztérium Nemzetközi Oktatási Központ – Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történelmi Alapítvány. 215 p. A tanulmány korábbi változata 2003. nyarán Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történelmi Alapítvány által szervezett magyar rendvédelem-történelmi témájú nyári szabadegyetemen. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata. HU-ISBN —
- PARÁDI: A történelmi Magyarország határőrizeti tapasztalatai. (2.;) — PARÁDI József: A történelmi Magyarország határőrizeti tapasztalatai. 357-388.p. In MEZEY Barna (szerk.): *Eckhart Ferenc emlékkönyv*. Budapest, 2004, Gondolat Kiadó. HU-ISBN 963 95 0086 0. /Jogtörténelmi értekezések, 28./ HU-ISSN 0134-0026.
- PARÁDI: Az egységes állami fizetési rendszer és a szakterületi rendfokozati rendszerek a polgári magyar állam rendvédelmében. (21.;) — PARÁDI József: Az egységes állami fizetési rendszer és a szakterületi rendfokozati rendszerek a polgári magyar állam rendvédelmében. *Rendvédelem-történelmi Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XXII.évf. (2012) 26.sz. 105-119.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 2011.november 11.-én, Budapesten hangzott el, a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történelmi Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történelmi tudományos konferenciasorozatnak „*Militarizmus és demilitarizmus a XIX-XX. századi magyar állam rendvédelmében*” című XXV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: Nemzeti határőrizetünk polgári szakasza. (43.;) — PARÁDI József: Nemzeti határőrizetünk polgári szakasza. *Rendvédelem-történelmi Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XXIII. évf. (2013) 27-28-29-30.sz. 141-154.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 2011. november 11-én, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történelmi Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történelmi tudományos konferenciasorozatnak a „*Militarizmus és demilitarizmus a XIX-XX. századi magyar rendvédelmében*” című XXVI. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: A Magyar Királyi Vámórség, a polgári magyar állam rendvédelmi testülete. (36.;38.;) — PARÁDI József: A Magyar Királyi Vámórség, a polgári magyar állam rendvédelmi testülete. *Rendvédelem-történelmi Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XXIV.évf. (2014) 39-40-41-42.sz. 81-98.p. HU-ISSN 1216-6774.

- PARÁDI: A hátszág rendvédelme 1914-1918. (25.;) — PARÁDI József: A hátszág rendvédelme 1914-1918. 108-124.p. In SZIDIROPULOSZ Archimédész (szerk.): *Trianoi Szemle Évkönyv*. VII. évfolyam. Budapest, 2015, Trianoi Kutatóintézet Közhasznú Alapítvány. 311 p. HU-ISSN 2060-2502.
- PARÁDI: A katonailag szervezett őrtestület és a polgári őrtestület. (17.;18.;19.;) — PARÁDI József: A katonailag szervezett őrtestület és a polgári őrtestület. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XXV.évf. (2015) 43-44-45-46.sz. 77-84.p. HU-ISSN 1216-6774.
- PARÁDI József: A Magyar Királyi Csendőrség a dualizmuskori Magyar Királyság határőrizetében 1891-1918. (33.;) — PARÁDI József: A Magyar Királyi Csendőrség a dualizmuskori Magyar Királyság határőrizetében 1891-1918. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XXVI.évf. (2016) 51.sz. 25-42.p. HU-ISSN 1216-6774.
- PARÁDI: A magyar rendvédelem 1867-1918. (17.;) — PARÁDI József: A magyar rendvédelem 1867-1918. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XXVII.évf. (2017) 53.sz. 33-52.p. HU-ISSN 1216-6774.
- PARÁDI: A polgári magyar állam rendvédelme. (18.;) — PARÁDI József: A polgári magyar állam rendvédelme. In PARÁDI József — VEDŐ Attila: *A polgári magyar állam karhatalmi tevékenységének szabályozása 1867-1945*. Budapest, 2018, Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság. 336 p. HU-ISBN 978 615 80 3092 2. /A magyar rendvédelem-történet forrásai, 1./ HU-ISSN 2560-0532.

KÉZIRATOK

- BÜR (26.;) — BÜR Márta: *A magyar határőrvidék felszámolása. A házközösség /zadruga/válsága*. Kandidátusi disszertáció (MTA). Kézirat. Budapest, 1962. PMID:14497171
- PARÁDI: *A dualista Magyarország határőrizete 1867-1914*. (34.;) — PARÁDI József: *A dualista Magyarország határőrizete 1867-1914*. Bölcsészdoktori disszertáció (ELTE BTK). Kézirat. Budapest, 1985. 162 p. PMID:2414711
- PARÁDI: *A magyar állam határőrizete 1920-1941*. (37.;39.;44.;45.;46.;) — PARÁDI József: *A magyar állam határőrizete 1920-1941*. Kandidátusi értekezés (MTA). Kézirat. Budapest, 1990. 264 p. + 562 p. melléklet.
- PARÁDI: *A magyar határőrizet története a kezdetektől napjainkig. A magyar határőrizet a Kárpát-medencében*. (32.;33.;50.;) — PARÁDI József: *A magyar határőrizet története a kezdetektől napjainkig. A magyar határőrizet a Kárpát-medencében*. Kézirat a szerzőnél. 180 p.

JOGSZABÁLYOK

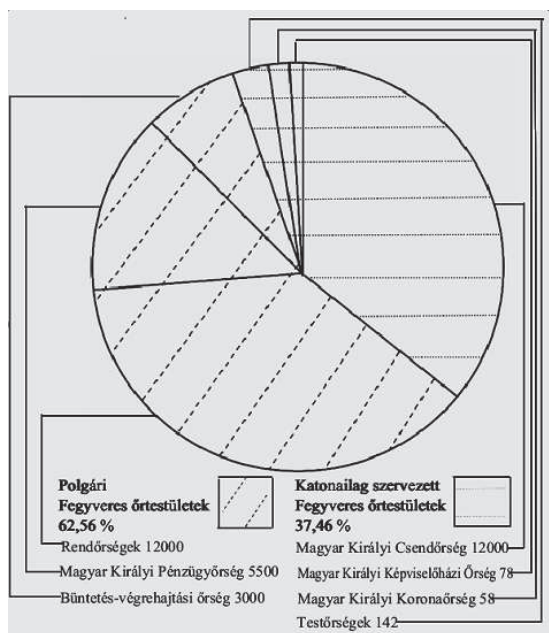
- 1723/I.tc. (4.;) — 1723/I.tc. az ország s az ahhoz kapcsolt részek karai és rendei Ő császári és királyi szent felségének szabadságaik s kiváltságai atyai és legkegyelmesebb megerősítéseért s a karok és rendek közepette saját legszentségesb személyében megjelenéseért legnagyobb köszönetet mondanak.
- 1723/II.tc. (4.;) — 1723/II.tc. Ő császári és királyi legszentségesebb felsége fölséges osztrák háza nőágának Magyarország Szent Koronájában s a régtől fogva hozzákapcsolt részekben való folytonos királyi örökösödéséről.
- Nr. 150/1849. (9.;) — Nr.150/1849. Kaiserliches Patent, vom 4. marz 1849, [Császári pátens, 1849. III. 4.] Kaiserliches Patent, die Reichsver-fassung für das Kaiserthum Österreich enthaltend. [Császári pátens, a birodalmi alkotmány az Osztrák Birodalom és részei számára.] *Reich- Gesetz- und Regierungsblatt*, [Birodalmi törvény- és kormánylap] II.évf. (1850) 151-165.p.
- Nr. 272/1849. (10.;) — Nr.272/1849. Kaiserliche Verordnung vom 8. Juni. 1849. womit die Errichtung einer Gendarmerie im ganzen Umfange des österreichischen Kaiserthums nach den angetragenen Grundzügen genehmigt wird. [Császári rendelet, mellyel az Osztrák Birodalom teljes területére kiterjedő hatáskörű csendőrség állíttatik fel.] *Reichs – Gesetz – Blatt für das Kaiserthum Österreich*, [Birodalmi Törvénylap az Osztrák Császárság számára] (1849) 297.p.
- Nr. 19/1850. (10.;) — Nr.19/1850. der provisorisch Organischen Gesetze Gensd'armerie in dem Österreichischen Kaiserstaat. [Az Osztrák Császárság csendőr szervezetének ideiglenes törvénye.] *Reich- Gesetz- und Regierungsblatt*, [Birodalmi törvény- és kormánylap] II.évf. (1850) 204-231.p.
- Nr.266/1850. (10.;) — Nr. 266/1850. Kaiserliches Patent, wodurch ein provisorisches organisches Gesetz für die Staatsanwaltschaften erlassen und vom Tage kundmachung angefangen im Wirtsamkeit Gesetz wird. [A HABSBERG-birodalmi állami és helyi rendőrhatóságok és testületek szervezésének alapelveiről 1850. VII. 10-ei uralkodói leirat.] *Reich- Gesetz- und Regierungsblatt*, [Birodalmi törvény- és kormánylap] II.évf. (1850) 1171-1214.p.

- A HABSBERG-birodalmi rendőrhatóságok hatásköréről. (10.;)
1867/XII.tc. (3.;) — A HABSBERG-birodalmi rendőrhatóságok hatásköréről. 1851. II. 14-ei uralkodói leirat.
- 1870/XLII.tc. (12.;) — 1870/XLII.tc. a köztörvényhatóságok rendezéséről.
- 1871/XVIII.tc. (13.;) — 1871/XVIII.tc. a községek rendezéséről.
- 1881/II.tc. (15.;) — 1881/II.tc. a csendőrség legénységi állományának a kiegészítéséről.
- 1881/III.tc. (15.;) — 1881/III. a közbiztonsági szolgálat szervezéséről.
- 1921/XXXIII. tc. (40.;) — 1921/XXXIII. tc. az Észak Amerikai Egyesült Államokkal, a Brit Birodalommal, Franciaországgal, Olaszországgal és Japánnal, továbbá Belgiummal, Kínával, Kubával, Görögországgal, Nikaraguával, Panamával, Lengyelországgal, Portugáliával, Romániával, a Szerb-Horvát-Szlovén Állammal, Sziámmal és Cseh-Szlovákországgal 1920. évi június hó 4. napján a Trianonban kötött békeszerződés becikkelyezéséről.
- 6 200/1921. (VIII. 25.) ME.r. (41.;) — 6 200/1921. (VIII. 25.) ME.r. a vámórség létesítéséről. *Magyarországi Rendeletek Tára*, LV.évf. (1922) I.füzet. 223-232.p.
- 114 440/1921. (VIII. 25.) PM.r. (41.;) — 114 440/1921. (VIII. 25.) PM.r. a Magyar Királyi Vámórség létesítéséről szóló 6.200/1921. M. E. számú kormányrendelet végrehajtásáról. *Magyarországi Rendeletek Tára*, LV.évf. (1922) I.füzet. 1594-1623.p.
- 6 500/1931. (XI. 30) ME.r. (47.;) — 6 500/1931. (XI. 30) ME.r. a m.kir rendőrség szervezeti változásairól. *Magyarországi Rendeletek Tára*, LXV.évf. (1931) I.füzet. 1583-1584.p.

Melléletek jegyzéke:

- I.sz. melléklet
A Magyar Királyság katonailag szervezett és polgári fegyveres őrtestületei a dualizmus időszakában.
- II.sz. melléklet
A Magyar Királyi Csendőrség általános és a határszéli csendőrség speciális szervezeti felépítése 1913.
- III.sz. melléklet
A Magyar Királyi Határrendőrség szervezeti felépítése.
- IV.sz. melléklet
A határőrizetben résztvevők személyi összetétele 1913-ban.
- V.sz. melléklet
A Magyar Királyi Vámórség szervezeti felépítése.
- VI.sz. melléklet
A határőv.

A Magyar Királyság katonailag szervezett és polgári fegyveres őrtestületei a dualizmus időszakában.

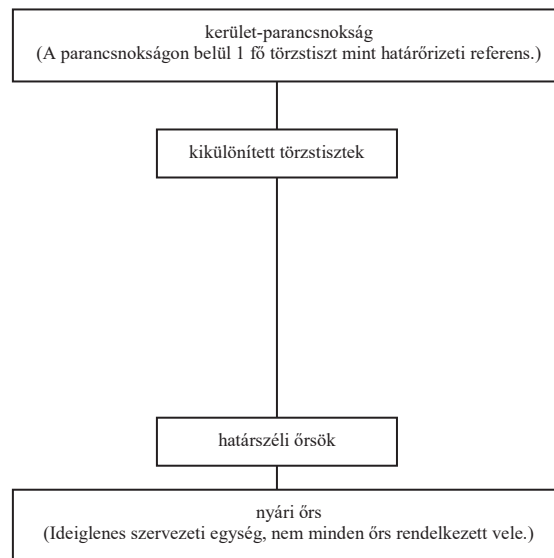
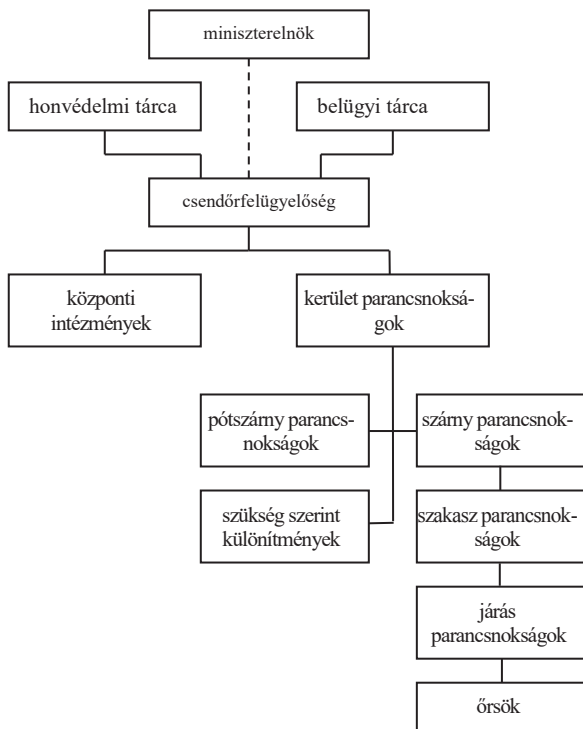

Forrás ! PARÁDI József et. al. (szerk.): *A magyar rendvédelem története.* 68-135.p. Budapest, 1996z, Osiris. 367 p. HU-ISBN 963 04 7958 3.

A Magyar Királyi Csendőrség általános és a határszéli csendőrség speciális szervezeti felépítése 1913.

A Magyar Királyi Csendőrség szervezeti felépítése

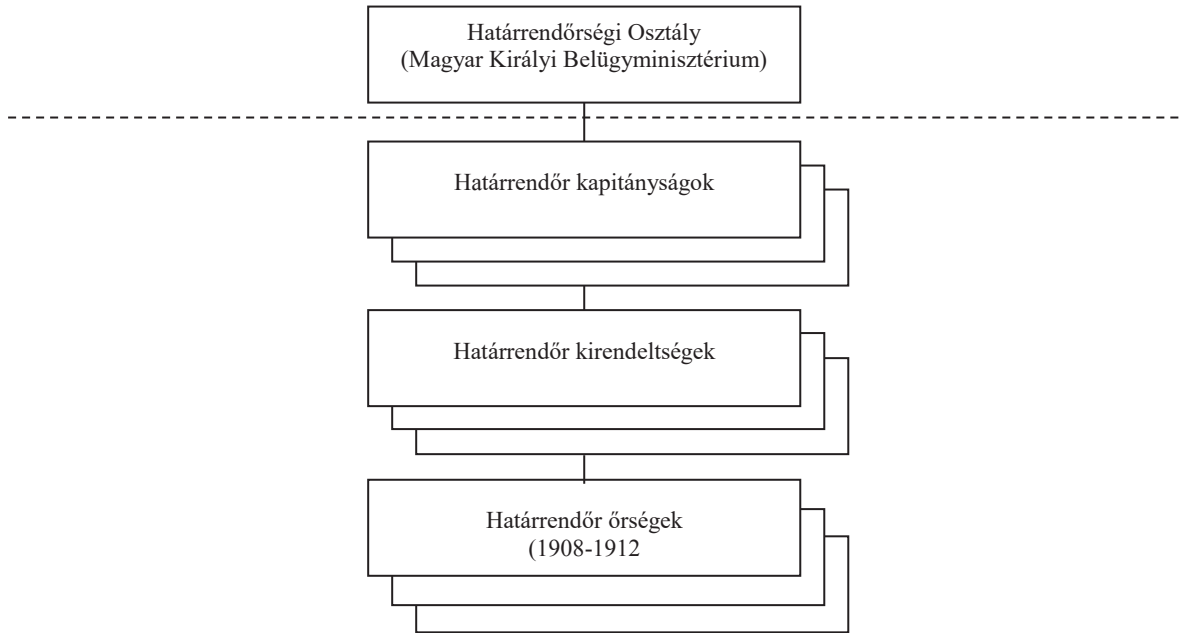
A Magyar Királyi Csendőrség határszéli csendőrségének struktúrája

Jelmagyarázat: ———— szolgálati alá- fölérendeltségi viszony
 - - - - - informális viszony

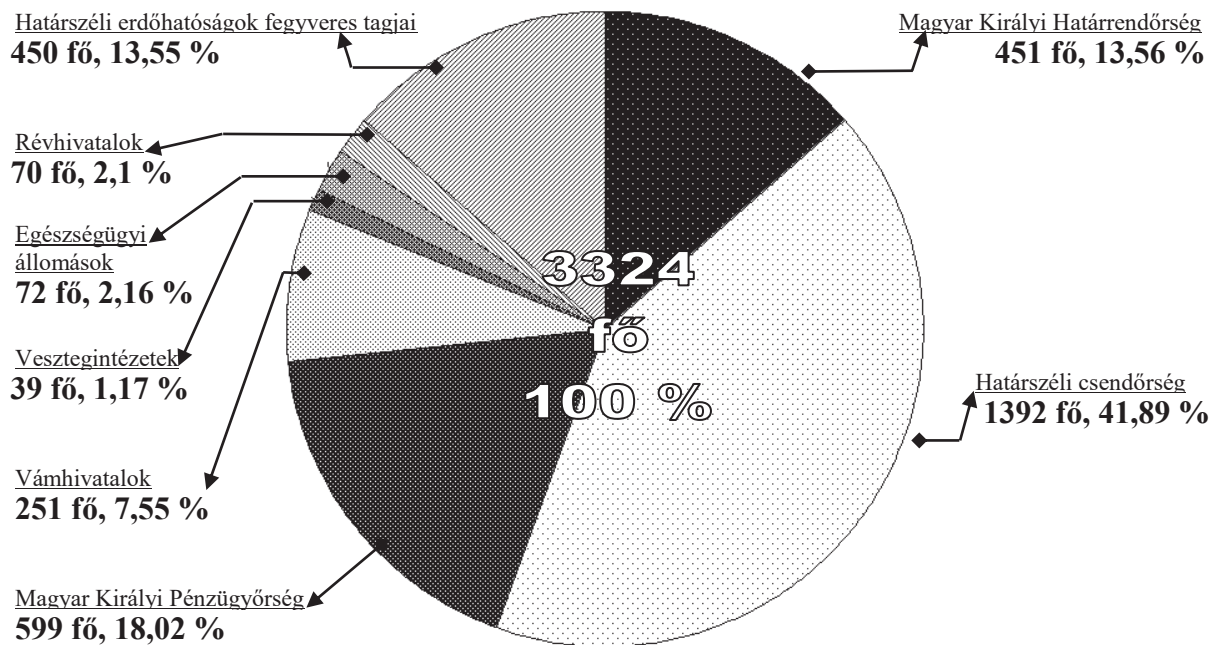
Forrás ! PARÁDI József: *Csendőrség a határőrizetben.* 174-175.p. Budapest, 2003, Tipico Design. 186 p. HU-ISBN 963 76 2331 0. /Rendvédelem a határokon a XIX-XX. században, 2./ HU-ISSN —

A Magyar Királyi Határrendőrség szervezeti felépítése.

FORRÁS ! PARÁDI József: *Rendőrség a határőrizetben.* 253.p. Budapest, 2003, Tipico Design. 266 p. HU-ISBN 963 76 2332 9. /Rendvédelem a határokon a XIX-XX. században, 3./ HU-ISSN —

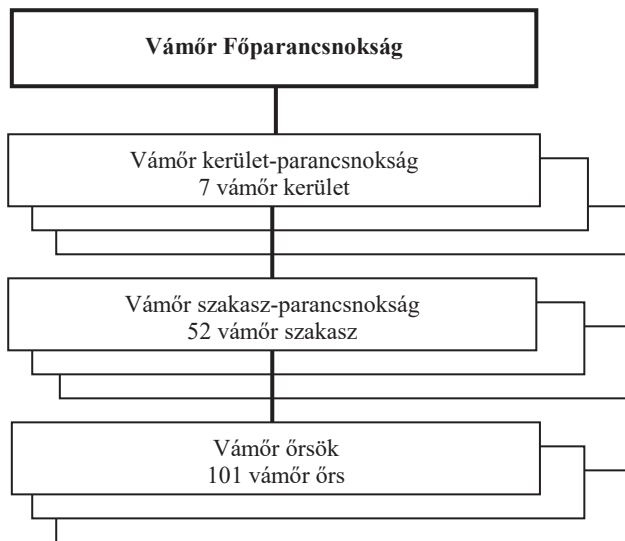
A határőrizetben résztvevők személyi összetétele 1913-ban.

FORRÁS ! PARÁDI József: *Rendőrség a határőrizetben.* 252.p. Budapest, 2003, Tipico Design. 266 p. HU-ISBN 963 76 2332 9. /Rendvédelem a határokon a XIX-XX. században, 3./ HU-ISSN —

V.sz. melléklet

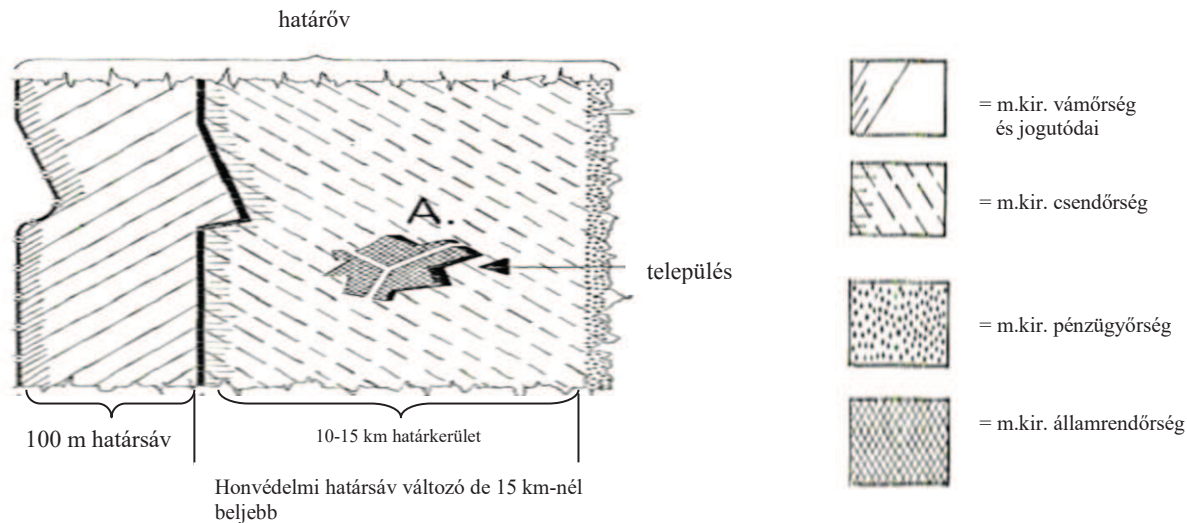
A Magyar Királyi Vámőrség szervezeti felépítése.

Forrás ! PARÁDI József: *A magyar állam határőrizete 1920-1941.* Kandidátusi értekezés. (MTA). Kézirat. Budapest, 73-85.p.

A határőv.

VI.sz. melléklet.

Forrás ! PARÁDI József: *A magyar állam határőrizete 1920-1941.* Hadtudományi kandidátusi értekezés (MTA). Kézirat. Budapest, 1990, 493.p.